

Integrációs profil – egy innovatív új módszertan a regionális integrációk összehasonlító vizsgálatához

Ráti József¹

DOI: https://doi.org/10.35551/PFQ_2025_3_9

Nagy Sándor Gyula (szerk.): The Economics of Regional Integration. Taylor & Francis Group, 2025, 391 oldal.

A gazdasági blokkok megerősödése, a világválság okozta zavarok, valamint az új geopolitikai és kereskedelmi kihívások – például a deglobalizáció vagy a protekcionizmus térnyerése – következtében a régiós együttműködések szerepe egyre inkább felértékelődik. A regionális integráció kérdése újra központi témává vált napjaink globális gazdaságában, így különösen fontos megérteni, hogy milyen tényezők befolyásolják a regionális integrációk sikerét vagy kudarcát, és milyen hatásai vannak az egyes országok társadalmi-gazdasági fejlődésére. Ugyanakkor a téma széles szakirodalommal rendelkezik, nehéz a területen újat alkotni, most mégis erre próbálkoznak a Nagy Sándor Gyula szerkesztésében megjelent *The Economics of Regional Integration* című kötet szerzői.

Az integráció témaköre alaposan dokumentált, így a könyv ennek megfelelően egy leíró, ismertető fejezettel nyit, amely egy világos, részletes áttekintést ad a regionális integráció legfontosabb elméleteiről. Bemutatja a klasszikus megközelítéseket, ismerteti a neofunkcionalizmus és az intergovernmentalizmus különböző irányzatait, végül pedig kitér a legújabb, posztfunkcionalista nézőpontokig. A témában jártas kutatóknak talán túlságosan száraznak érződik majd ez a fejezet, a kevésbé tájékozott vagy laikus olvasó szempontjából azonban pozitívan hathat, hogy a szerzők didaktikusan, lépésről lépésre, helyenként szemléletes ábrákkal mutatják be a bonyolultabb elméleti kérdéseket és modelleket. Ezáltal könnyebben megérthető, hogy a különböző elméletek hogyan értelmezik az integráció dinamikáját, milyen szerepet tulajdonítanak az államoknak, a nem állami szereplőknek vagy épp a közvéleménynek.

¹ Ráti József egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Közgazdaságtani és Nemzetközi Gazdaságtani Tanszék (e-mail: Rati.Jozsef@uni-nke.hu).

A szerzők – helyesen – kihangsúlyozzák, hogy az integráció nem egy egységes, mindenre és mindenre ugyanolyan módon érvényes folyamat, hanem eltérő logikák mentén is működhet. Mindez esettanulmányokon keresztül illusztrálva is van a későbbi fejezetekben, a szerzők ugyanis tíz különböző regionális integrációs példát mutatnak be négy kontinensről. A szándék dicséretes, ugyanakkor fellelhető egy erősen Európai Unió centrikus szemlélet. Az elméletek döntő többségét az európai integráció tapasztalatai alapján dolgozták ki, és kevés szó esik arról, hogy ezek mennyiben alkalmazhatók más térségek – például Délkelet-Ázsia vagy Afrika – sajátos társadalmi-gazdasági kontextusában. Hiányzik továbbá az érdemi kritikai reflexió arra, hogy az egyes elméleti iskolák mikor és miért bizonyultak elégtelennek vagy félrevezetőnek a gyakorlatban.

Ez különösen ott jelent problémát, ahol az állam nem stabil, jól működő intézményrendszerként van jelen, hanem gyengébb kapacitásokkal és korlátozott legitimitással működik, vagy ahol a társadalmi viszonyok jelentősen eltérnek az európai mintázatoktól. A posztfunkcionalista megközelítés érzékenyebb ezekre a kontextuális különbségekre, és a könyv ezt ugyan röviden említi is, de a későbbi fejezetekben nem mindig világos, hogy ezek az elméleti szempontok mennyiben befolyásolják az értelmezést. Az elméleti keretek jellemzően az európai tapasztalatokra épülnek, és kevésbé kap hangsúlyt az, hogy ezek hogyan működnek eltérő politikai vagy társadalmi környezetben. Ez nem feltétlenül hiányosság, de lehetőséget kínált volna arra, hogy a kötet erősebben bevonja például a globális Dél kritikai nézőpontjait, amelyek segíthettek volna a regionális integrációk sokféleségének mélyebb megértésében.

A könyv második fejezete a módszertani keretre koncentrálna. Ez az egész kötet leginnovatívabb és legmagasabb hozzáadott értéket képviselő része. A szerzők kidolgoztak egy olyan egységes és összehasonlítható mérési eszközt, amellyel különböző regionális integrációk eredményességét lehet vizsgálni nemcsak gazdasági, hanem társadalmi és intézményi szempontok alapján is. Az erőfeszítések eredménye egy új kompozit indikátor lett, amelyet az OECD módszertani útmutatójának alapelvei szerint építettek fel és „integrációs profilnak” neveztek el.

Ez az indikátor nemcsak a hagyományos, kereskedelemalapú mutatókat veszi figyelembe, hanem olyan tényezőket is, mint a civil szabadságjogok, az internet-hozzáférés, a munkaerő mobilitás vagy az intézményi stabilitás. A szerzők ezzel túllépnek a pusztán gazdasági integráció fogalmán, és komplex, többdimenziós képet próbálnak adni arról, mit is jelent valójában az integráltság fogalma a gyakorlatban. A kompozit mutatót továbbá SWOT-elemzés egészíti ki, amely minden egyes régió esetében segít az indikátor mögötti strukturális erősségek és gyengeségek azonosításában.

A módszertani fejezet külön értéke, hogy nemcsak leírja az indikátorépítés egyes lépéseit, hanem reflexív módon arra is kitér, milyen dilemmákkal és döntési pontokkal szembesültek a szerzők a rendszer felépítése során. Az alkalmazott súlyozási elvek, az indikátorválasztás szempontjai és az aggregálási logika transzparens módon kerülnek bemutatásra, ami lehetővé teszi, hogy a modellt más kutatók is adaptálhassák vagy továbbfejleszthessék. Külön figyelemre méltó a normatív torzítások elkerülésére tett tudatos törekvés, például a politikai rendszerek eltérő működésmódjainak kezelése során.

A koncepció tehát izgalmas és előremutató. Az indikátorok listája, súlyozása és forrása részletesen dokumentálva van, ami valódi tudományos erőssége a könyvnek. Ugyanakkor kívülálló olvasóként így is felmerülhet, hogy a használt statisztikai adatok eltérő minősége és elérhetősége milyen hatással van az összehasonlíthatóságra. A kvalitatív komponensek – például az intézményi stabilitás vagy a jogállamiság – beépítése szintén gondos mérlegelést igényel, hiszen ezek értelmezése és mérhetősége erősen kontextusfüggő. A szerzők ezeket a kihívásokat ugyan megemlítik, de néhány ponton hasznos lett volna további magyarázat arra, pontosan hogyan kezelték ezeket a dilemmákat az indikátorépítés során, különösen azok számára, akik nem vettek részt a kidolgozásban, de alkalmazni szeretnék a modellt.

Az elméleti háttér és a módszertan bemutatása után a szerzők tesztelik is az elképzeléseiket és esettanulmányokkal igyekeznek összehasonlítani a különböző kontinenseken működő regionális integrációs szervezeteket. Minden esettanulmány egy adott integrációs térségre fókuszál – például az EU, ASEAN, MERCOSUR, NAFTA/USMCA, EAEU –, és követi a korábban bemutatott, elsősorban a kompozit integrációs indexre és a SWOT-elemzésre épülő közös elemzési keretet.

Ennek köszönhetően a tanulmányok szerkezete nagyrészt egységes: bemutatják az adott integrációs szervezet történetét, intézményi felépítését, működését, majd kvantitatív és kvalitatív mutatók segítségével értékelik az egyes tagországok integrációs profilját. Eközben a szerzők a saját fejlesztésű kompozit mutatójuk segítségével arra keresik a választ, hogy a részvétel milyen hatással volt a tagállamok gazdasági, társadalmi és intézményi fejlődésére. Magyarán nemcsak a tagság tényét, hanem annak tényleges mélységét is elemzik. A kvantitatív értékelést minden esetben kiegészíti egy régióspecifikus strukturális áttekintés is, amely az adott térség belső erőforrásait, kihívásait, valamint lehetőségeit és kockázatait foglalja össze.

Ez a közös szerkezet teszi az esettanulmányokat értékkessé: lehetővé válik, hogy az olvasó ne csak külön-külön tekintse át az integrációkat, hanem párhuzamokat és eltéréseket is megfigyeljen. A könyv így nem pusztán leíró módon mutatja be az integrációkat, hanem a rendelkezésre álló keretek között az összehasonlításra is lehetőséget biztosít. Szerkezeti szempontból ugyanakkor lehetett volna az esettanulmányokat jobban is strukturálni, a fejezetek sorrendje és elrendezése ugyanis nem követ szigorúan rendszerezett logikát.

Bár az esettanulmányok közös módszertan alapján készültek, ez önmagában nem számít jól felépített struktúrának. Lehetett volna az esettanulmányokat földrajzi elhelyezkedés, integrációs mélység (Balassa-modell), teljesítmény (kompozit index) vagy SWOT-profilok szerint csoportosítani a könnyebb megértés és jobb átláthatóság érdekében. Enélkül az olvasó számára nehezebb átlátni, hogy milyen kapcsolatban állnak egymással az egyes esetek. Egy logikusabb felépítés – például kontinensenként, vagy integrációs szintek (szabadkereskedelem, vámunió, közös piac stb.) szerint rendezve – megoldhatta volna ezt a problémát. Sőt, ha már a szerzők kifejlesztettek egy saját kompozit indexet, akkor lehetett volna az esettanulmányokat a saját indikátoruk alapján csoportosítani.

Például az eredmények szerint magas integrációs szintű régióknak számít az EU, a NAFTA/USMCA és az ASEAN. Az Európai Unió esettanulmánya konkrétan a kötet

legkidolgozottabb és legelemzettebb fejezetei közé tartozik, ami nem meglepő, tekintve, hogy az alkalmazott elméleti keretek is jórészt az európai tapasztalatokra épülnek. Inotai András részletesen bemutatja az EU történeti fejlődését, intézményrendszerét és működési logikáját, majd a kompozit indikátor segítségével értékeli az integráció mélységét. A fejezet külön erőssége, hogy figyelmet fordít a tagállamok közötti különbségekre, így például a régi és új tagországok eltérő integrációs teljesítményére, illetve a kohéziós politikák hatására. Nem idealizálja az unió működését, az elemzés reálisan mutatja be azokat a kihívásokat (például döntéshozatali nehézségek, politikai fragmentáció), amelyek az EU integrációs mélysége ellenére is fennállnak.

A NAFTA/USMCA fejezet különösen érdekes abból a szempontból, hogy egy sikeres szabadkereskedelmi övezetet mutat be, amely mögött viszonylag gyenge intézményi háttér áll. A Benczes István által írt fejezetben az integráció inkább gazdasági racionalitásból fakad, és nem társadalmi vagy politikai értékalapú közösségként működik. A három tagállam közötti gazdasági aszimmetriák – különösen Mexikó és az Egyesült Államok között – ellenére a térség integrációs mutatói magasak, amit az újraalkudott USMCA-megállapodás is alátámaszt. A SWOT-keret itt jól illusztrálja, hogy a korlátozott intézményesítés ellenére is létrejöhet hatékony, funkcionális együttműködés, ha a tagok gazdasági érdekei kellően erősek.

Az ASEAN példája pedig azt mutatja meg, hogy egy politikailag és gazdaságilag is rendkívül heterogén térségben is létrejöhet működőképes regionális együttműködés. Ez nem egy klasszikus integrációs modell, inkább egy sajátos konszenzuson és nem-beavatkozás elvén alapuló „diplomáciai platform”, amely mégis képes volt hosszú távon fenntartani a stabilitást és erősíteni a belső kapcsolatokat. A kompozit indikátor alapján az ASEAN teljesítménye meglepően magas, főleg az olyan dimenziókban, mint a munkaerő mobilitás, digitális infrastruktúra vagy intézményi koherencia. A SWOT-alapú elemzés itt különösen jól működik, mert sikerül azonosítani azokat a strukturális lehetőségeket (pl. fiatal népesség, dinamikus gazdaságok), amelyek hosszabb távon a régió integrációjának mélyülését segíthetik.

A közepes integrációs szintű régiók közé tartozik a MERCOSUR, az EAEU és EAC. Előbbi esettanulmánya jól érzékelteti azt a kettősséget, ami a dél-amerikai integrációs szervezetre jellemző: a formális intézményes keretek és a politikai szándék látszólag jelen vannak, ugyanakkor a gazdasági és társadalmi integráció mélysége jóval alacsonyabb, mint például az EU vagy ASEAN esetében. Kollárik Ferenc szerint a belső piac elmélyítése sokszor politikai retorikai szinten megrekedt, és az együttműködés inkább szimbolikus, mintsem funkcionálisan hatékony. A kompozit mutató alacsonyabb értékei is ezt tükrözik: az intézményi stabilitás, digitális infrastruktúra és társadalmi kohézió dimenzióiban a régió gyengébben teljesít.

Az Eurázsiai Gazdasági Unió esetében a fejezet egyik legérdekesebb aspektusa az, hogy hogyan működik egy integrációs szervezet, amelyet egyértelműen egy domináns tagállam (Oroszország) határoz meg. A könyv nem moralizál, de világosan bemutatja, hogy az aszimmetrikus hatalmi viszonyok és a gyenge intézményi autonómia hogyan korlátozzák az integráció mélyülését. A kompozit index alapján az EAEU mutatói nem egységesek: egyes gazdasági dimenziókban relatíve magas értékek láthatók, miközben az intézményi és társadalmi szempontoknál komoly hiányosságok

mutatkoznak. Az elemzés itt is kiemeli a közös nyelvi és infrastrukturális örökség előnyeit, de hangsúlyozza a politikai instabilitás és a döntéshozatali központosítás kockázatait is.

A Kelet-afrikai Közösség (EAC) pedig azt mutatja meg, hogy miként lehet egy viszonylag alacsony fejlettségi szintű régióban is komoly integrációs ambíciókat megfogalmazni. A kompozit mutató közepes értékei mögött kiegyensúlyozott teljesítmény áll: a gazdasági indikátorok visszafogottabbak, de a politikai együttműködés és a jövőorientált szabályozási törekvések kiemelkedőek. Az EAC a kontinens egyik legsikeresebb integrációs kísérletévé válhat, feltéve, hogy a tagállamok képesek fenntartani a jelenlegi politikai elköteleződést és kezelni a belső egyenlőtlenségeket.

Ezzel együtt ez egy hasznos és innovatív alkotás. A könyv nemcsak elméleti kéréteket kínál egy alapvetően nagyon komplex jelenség vizsgálatához, hanem egy új, összehasonlítható módszertani megközelítést is bevezet. Ez utóbbi a kötet legnagyobb értéke, ugyanis törekszik a gyakorlati alkalmazhatóságra, ezáltal képes reflektálni a globális gazdasági átrendeződésekre, valamint praktikus útmutatást nyújt döntéshozók, kutatók és a régiós integrációkkal foglalkozó szakemberek számára egyaránt. És bár a kidolgozott módszertan további finomításra és tesztelésre szorul, alapvetően alkalmas lehet arra, hogy meghatározó legyen a saját területén. ■

Hivatkozások

1. Endrődi-Kovács, V., & Tankovsky, O. (2023). A composite indicator to evaluate EU membership: The case of central and Eastern European member states, 2004–2021. *Regional Statistics*, 13(5), 899–924. <https://doi.org/10.15196/rs130505>
2. Goldberg, P. K., & Reed, T. (2023). Is the global economy deglobalizing? If so, why? And what is next? *Brookings Papers on Economic Activity*, 2023(1), 347–423. <https://doi.org/10.1353/eca.2023.a919362>
3. Lenz, T., & Söderbaum, F. (2025). Comparative regionalism beyond Europe versus the rest. *Review of International Studies*, 1–17. <https://doi.org/10.1017/S0260210525000038>
4. Servillo, L. (2019). Tailored polities in the shadow of the state's hierarchy: The CLLD implementation and a future research agenda. *European Planning Studies*, 27(4), 678–698. <https://doi.org/10.1080/09654313.2019.1569595>
5. Van Bergeijk, P. A. G. (2024). Deglobalization and resilience: A historical perspective. *Critical Sociology*. <https://doi.org/10.1177/08969205241246915>